

ANNAPOLİS: ÖNCESİ VE SONRASI

Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas, İsrail ve Filistin sorunu konusunda son yılların en önemli toplantısı olarak görülen ve ABD Başkanı George W. Bush'un ev sahipliğini yaptığı Annapolis görüşmeleri sırasında: “Bölgemiz önemli bir dörtüyl ağzındadır. Bu yol, iki tarihi dönemi birbirinden ayırmaktadır. Annapolis öncesi ve Annapolis sonrası” derken Olmert de yaptığı duygusal açılış konuşmasında, “1967’de ortaya çıkan gerçeklerin değişmek üzere olduğunu hissediyorum”¹ dedi.

Washington yakınlarındaki Annapolis’te düzenlenen toplantılar, uluslararası kamuoyunun ilgisini değişik yönlerden çekti. Bazı basın mensupları, toplantıyı başından itibaren bir başarısızlık ve gösteri amaçlı olarak nitelendirirken, diğerleri yarattığı ilkler nedeniyle övdü. Bazıları ise Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı’nın Olmert’in elini sıkıp sıkmadığı, Arap liderlerin Olmert’in konuşmasını alkışlayıp alkışlamadığı gibi işin daha çok magazinsel boyutuyla ilgilendi.

Toplantının başarısını değerlendirmeden önce, birkaç önemli özelliğini sıralayalım:

1. Amerikan yönetimi, toplantı öncesinde, düzenlenen organizasyonun bir *zirve toplantısı* olmadığı, sadece bir *toplantı* olduğunu vurgulayarak beklentileri azaltmaya çalıştı. Halbuki görüşmeler sonrasında oluşturulan ortak açıklama metninde iki lider de bu *uluslararası toplantıya* katıldıkları için katılımcılara teşekkür etti.
2. 1991’deki Madrid Barış Konferansı ve 1993’teki Oslo Süreci’nden bu yana, İsrail-Filistin sonunun kapsamlı bir şekilde çözmeyi hedefleyen bir toplantı gerçekleşmemişti.
3. Bu barış girişiminin kendisinden önce gelenlerden önemli bir farkı Arap ülkelerinin katılımıydı. İsrail’i tanımayan Suriye ve Suudi Arabistan gibi pekçok Arap ülkesi, ilk defa bu kadar yüksek düzeyli bir toplantıda, İsrailli yetkililerle aynı ortamda bulunmayı kabul etti. Bu ülkelerinin toplantıya katılımı, bazı kesimler tarafından İran’a karşı bir ittifak olarak nitelendirilirken, diğerleri tarafından Amerika’nın barış çabalarına engel teşkil eden bir faktör olarak görülmek istememelerine bağlanıyor. Arap ülkelerinin yıllarca Amerika’yı İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik girişimde bulunmamakla suçlamalarından sonra, bu girişime destek vermemeleri zaten düşük bir olasılıktı.

¹ Assaf Uni, Haaretz, “The full text of Olmert, Abbas’s Speeches at the Annapolis Summit”, 27/11/2007, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/928669.html>

4. Toplantıya yaklaşık olarak 50 devlet, finans kuruluşu ve uluslararası kuruluş katıldı. Geniş katılım, toplantıdan çıkan ortak kararların uygulanabilirliği yönündeki umutları arttırdı.
5. Sadece 437 kelimeden oluşan ve üzerinde anlaşılması haftalarca süren ortak açıklamanın, Bush podyuma çıkmadan birkaç dakika önce sonuçlandığı konuşuldu.
6. Annapolis Ortak Deklarasyonu, terörizm ve kışkırtma/teşvik arasında bir karşılaştırma yapıyor ve İsraililerin de Filistinliler karşısında terörizm ve kışkırtmadan dolayı suçlu olabileceklerini söylüyor. 2003'teki Orta Doğu Yol Haritası görüşmelerinde bu çeşit bir cümle kullanılmamıştı. İlk defa ahlaki bir karşılaştırma yapıldı.
7. İsrail'in Yol Haritası'nın üçüncü maddesi olan Filistin Devleti'nin kurulmasını, ilk madde olan Filistin topraklarındaki şiddetin durdurulması ve Filistin'de yapılacak olan siyasi reformlara bağlamaması; bir diğer deyişle üçüncü maddenin ilk maddeden önce gelmesini kabul etmesi, usule ait önemli bir farklılık olarak görülüyor.
8. Bu usule ait farklılık, Filistinliler tarafından çok da önemli bir imtiyaz olarak görülüyor çünkü İsraililer, Annapolis sonrasındaki müzakerelerde bir anlaşmaya varılırsa, bu anlaşmanın uygulanmasını Yol Haritası'nda alınan kararların uygulanmasına bağlı olarak görüyor. Bu süreç, Filistinlilerin istediği şekilde birbirine paralel olarak gitmiyor. Nihai anlaşmanın uygulanması öncesinde Yol Haritası'nın maddelerinin uygulanması gerekiyor.
9. Yol Haritası maddelerinin ilki Filistin topraklarındaki şiddetin durdurulması. İsrail Filistin topraklarını hala Batı Şeria ve Gazze olarak kabul ediyor. Bu nedenle Abbas'ın kontrolünde olmayan Gazze bölgesinde çıkabilecek bir şiddet olayı, Annapolis sürecinin durmasını sebebiyet verebilecek.

Toplantı, gerek İsraili, gerek Filistinli, gerekse uluslararası pekçok uzman tarafından başlamadan bir başarısızlık olarak nitelendirildi. Başarısızlığı açıklayan pekçok neden sıralandı ama detaylı incelendiğinde, sıralanan tüm faktörlerin, nihai bir barış görüşmesinde, tarafların önünü açabilecek maddeler olduğu dikkati çekiyor.

Başarısızlığı Açıklamak İçin Kullanılan Nedenler:

1. İlk olarak uzmanlar, bu toplantılar sonrasında ortaya çıkan nihai sonuç belgesini uygulayabilecek politik gücün ne Olmert başkanlığındaki İsrail tarafında, ne de Abbas başkanlığındaki Filistin tarafında olmadığına dikkat çekiyor. İsrail'de Kadima'nın koalisyon ortaklarından Yisrael Beiteinu partisinin başkanı Avigdor Lieberman ve ultra ortodox Shas partisinin başkanı Eli Yishai, bu toplantılarda temel sorunlar üzerinde konuşulmasına karşı olduklarını her fırsatta dile getirdiler.

Eli Yishai, eğer Kudüs konusu ortak açıklamada yer alırsa, koalisyondan çekilme tehdidinde bile bulundu.

Filistin lideri Mahmut Abbas'ın durumu ise Olmert'den de kötü. Ortada parçalanmış bir Filistin, El-Fetih güçleri egemenliğindeki Batı Şeria ve Hamas kontrolündeki Gazze var. Devlet kuruluşları tam kapasiteleriyle çalışmıyor. Her ne kadar militan gruplar ortalıkta fazla görünmeseler ve suç oranları düşmüş olsa da, uzmanlar, bu grupların şu an için geri çekildiğini ama her an tekrar ortaya çıkabileceklerini belirtiyorlar. Oslo süreci İsrail'de bir bakıma başarıya ulaştı ve İsrail parlamentosunda barış yanlısı bir çoğunluk yaratabildi. Filistin'de ise aynı durum söz konusu değil. Filistin'deki bazı kesimler Oslo sürecinin içerisine dahil edilmedikleri için, ortaya dışlanan ve Oslo sürecinin gereklerini kabul etmeyen bir çoğunluk çıktı. Annapolis'in başarıya ulaşması, bu kesimlerin de sürece dahil edilebilmelerine ve bu nedenle de sürecin ortaya çıkardığı yükümlülükleri sahiplenmelerine bağlı olacak.

Annapolis sürecinde her iki tarafın da performansını gözlemleyecek ve değerlendirecek anahtar bir rol üstlenen Amerika'nın da kendi liderlik sorunları var. Oslo Süreci'ndeki Clinton'ın ve o dönemin ABD'sinin uluslararası itibarı, Bush ve bugünkü ABD'ninki ile kıyaslanamayacak kadar yüksekti. Bush yakın dönemde ayrılacağı için, özellikle Amerikan Kongresi ve Senatosu'nun Demokratların eline geçmesi ile beraber, artık yetkisi zayıflamış bir Başkan olarak değerlendiriliyor.

2. Annapolis toplantılarının kendisi, nihai İsrail-Filistin barışı için gerekli olan parametrelere değinmedi. Kudüs'ün statüsü, mülteciler sorunu gibi temel konular bu toplantılar sırasında konuşulmadı. Bu konulara ortak açıklamada bile değinilmemiş olması, ne kadar hassas ve zorlu konular olduklarını bir kere daha kanıtıyor. Olmert'in koalisyon ortaklarından bazıları, Kudüs'ün statüsü konusuna ortak açıklamada değinilirse, koalisyondan çekileceklerini açıklamışlardı. Bu sonuç şu an için ertelenebildi ama önümüzdeki bir sene boyunca, tüm bu zorlu temel konular üzerinde müzakereler sürerken Olmert koalisyonu bozulmadan kalabilecek mi sorusu hala cevap bekliyor.
3. Toplantıya katılan liderler, Aralık 2008'e kadar, yani ABD Başkanı George Bush'un ikinci ve son başkanlık dönemi sona ermeden önce, barış anlaşmasına ulaşma amacıyla olduklarını beyan ettiler. Orta Doğu'da geçip giden süre bitimlerine çok alışan halk ve medya, bu tarihi gerçekçi bulmuyor.
4. Uzmanlar, Annapolis Deklarasyonu'nda, Yol Haritası'nda karşılaşılan zorunlulukların Amerika tarafından nasıl koordine edileceğine dair bir mekanizmanın detaylarının anlatılmamış olduğunu düşünüyor. Amerika'nın iki tarafın başarı ya da başarısızlıklarını ölçmek için nasıl bir yol kullanacağına değinmediği için bu deklarasyon eleştiriliyor.

5. Toplantı öncesinde gündeme gelen, İsrail'in Museviler'in ulusal vatani olduğu yönündeki maddenin deklarasyona eklenmesi son anda engellenmiş görünüyor ama Olmert, bunu bir yıl sürecek müzakereler süresince gündeme getireceklerini ve nihai bir anlaşmada yer almasını istediklerini söyledi. Olmert'in bu açıklaması, konunun daha gündemde kalacağına işaret ediyor. Bu madde ile ilgili tartışmalar, özellikle Doğu Kudüs'te İsrail vatandaşı olarak yaşayan Müslüman Filistinlilerin gelecekte kendisini bu şekilde tanımlayan bir İsrail'deki konumlarından kaynaklanıyor. Deklarasyona böyle bir tanımın girmesinin Filistin yönetiminin daha şimdiden “geri dönüş” hakkından vazgeçmesi anlamına geleceğı de tartışılıyor.

Olumsuz olarak nitelenen bu faktörler, esasında mutlaka olumsuzluk içermiyor. Diğer bir yönden bakıldığında, tüm bu maddeler sürecin başarısına da işaret edebilir.

Sürecin başarılı olması için nedenler:

1. Her üç tarafta da bu barış görüşmelerini sürdüreceğ ve gerekirse uygulayacak liderlerin bu kadar güçsüz olması, mutlaka olumsuz bir mana ifade etmiyor. Bu, kaybedecek birşeyleri kalmayan liderler anlamına geliyor. Olmert, kendi aleyhine açılmış yolsuz suçlamalarıyla, Lübnan Savaşı sırasındaki kararlarını eleştiren Winograd Komisyonu raporuyla ve kırılğan bir koalisyonla uğraşıyor. Abbas ise Batı Şeria'nın Gazze'leşmesini engellemeye ve değişik Filistin grupları arasında koordinasyon ve uyumu sağlamaya çalışıyor. Her ikisi de bu barış sürecini yürüttükleri için bazı kesimlerin desteklerini kaybedebilecek durumdalar. Fakat bu sürecin içinde yer almasalar bile, barış sürecinden bağımsız olarak desteklerini azaltacak o kadar farklı sebep var ki, barışı zorlayarak daha fazla risk almaya bu nedenle hazırlar. Annapolis'i “alen bir başarısızlık” ile sonuçlandırmamanın, toplantıya katılan tüm aktörlerin çıkarına olduğunu ABD, İsrail, Filistin ve hatta Arap ülkeleri, kavramış durumdalar.
2. Toplantılar öncesinde, Annapolis'in fazla ciddiye alınmaması ve beklentilerin düşük olması da sürecin başarısına katkıda bulunabilir. Olmert'in koalisyon ortaklarından Lieberman ve Yishai, eğer Annapolis'i gerçekten ciddiye alsalardı ve ortaya çözüme ilişkin somut birşey çıkabileceğini düşünselerdi, koalisyon tehlikeye girebilirdi. Filistin'de de aynı şekilde, eğer Hamas'ın bu toplantının başarıya ulaşacağı şeklinde en ufak bir kuşkusunu olsaydı, kendilerini dışlayan bu süreci engellemek için pekçok yola başvuruabilirler, Filistin halkı nezdinde Annapolis'e karşı bir akımın doğmasına öncülük edebilirlerdi.
3. Bir anlaşmaya varılması için ortaya konulan 2008 sonu hedefi, gerçekçi olmaması nedeniyle eleştirilse de politikada bir senenin önemi, özellikle de Orta Doğu bölgesinde, herkes tarafından biliniyor. Bölgede zamanı geçmiş pekçok son tarihlerin olması ve Yitzak Rabin'in Oslo Süreci zamanında söylediğı gibi “hiçbir son tarihin kutsal olmadığı” anlayışının yaygın olması, bir bakıma Olmert'in işine yaradı. Böylelikle Olmert, verdiği bu sözden dolayı İsrail iç politikasında

eleştirilmedi ve bu sözü verirken çekinmedi. Başlayıp görelim zihniyeti, en azından sürecin en başta tıkanmamasını sağladı.

Bazıları da Bush'un Başkan olarak geri kalan süresinin kısalığı nedeniyle 2008 sonu tarihini gerçekçi bulmadı ve başından itibaren bu tarihe ve nihai anlaşmaların başarı şansına itibar etmedi. Halbuki Bush'un önünde Oslo dönemindeki Clinton'ın sahip olduğundan daha uzun bir süre var. Ayrıca Bush, görev süresi bittiğinde, eğer geriye Irak ve Katrina ile dallanıp budaklanmış bir başarısızlık öyküsü bırakmak istemiyorsa, işleri düzeltmek için Annapolis sürecine dört elle sarılacak ve kendi zamanında sonuçlandıramasa bile bir sonraki yönetim zamanında sonuçlandırılması için elverişli bir başarı öyküsü oluşturmaya çalışacaktır.

4. Tarafların performanslarını belirleyecek mekanizma, her ne kadar yeterince açık olmadığı için eleştirilse de 437 kelimelik kısa ortak deklarasyonunun önemli bir bölümü, bu mekanizmanın tarif edilmesinden oluşuyor. İsrail, Filistin ve Amerikan temsilcilerini kapsayan ve ortak çalışma planı belirleyecek olan bir kurulun oluşturulması hedefleniyor. Bu kurulun ilk toplantısı 12 Aralık'da yapılacak. Buna ek olarak, Abbas ve Olmert, iki haftada bir buluşmaya devam edecek ve komitenin karşılaştığı sorunları çözmeye yardımcı olacaklar.

Bu mekanizma, Orta Doğu Yol Haritası'ndaki mekanizmadan çok daha iyi. O dönem, tarafların zorunluluklarını uygulayıp uygulamadıklarını kontrol eden bir sistem geliştirilememiş, 1998'deki Wye Memorandum görüşmeleri sırasında ise şimdiki gibi üçlü bir mekanizma ortaya konmuş, fakat uygulanma aşamasında başarılı olamamıştı. Annapolis'te oluşturulan komitenin başına Amerika'nın bölgedeki yeni güvenlik koordinatörü eski NATO Komutanı General James Jones atanacak.

Denetim mekanizmasının oluşturulması ama fazla detaylandırılmamasına iyi yönden de bakılabilir. Amerika'da yeterli istek ve kararlılık olması durumunda, İsrail ve Filistin üzerinde istediği baskıyı uygulayarak sürecin hızlı bir şekilde yürümesini sağlayabilecek.

5. Toplantıdaki Arap katılımı, eğer aktif bir barış süreci olmazsa, daha radikal kesimlerin güç kazanacağı konusunda bir fikir birliği olduğuna işaret etmesi yönünden olumlu bir gelişmedir.

Tüm bu özelliklerin yanısıra, Annapolis'in başarıya ulaşma şansını kuvvetlendiren en önemli etken Abbas ile Olmert arasındaki kişisel ilişki ve güven. İsrail tarihinde ilk defa bir lider, karşısındaki Filistinli lideri bir *ortak* olarak görüyor, hem de ortağının tüm zayıflıklarına rağmen. Olmert, bu zayıf ortağı güçlendirmek ve elindeki araçları daha iyi kullanmasını sağlamak için çabaladığını her fırsatta dile getiriyor. Annapolis'teki konuşmasını bitirdikten sonra, *arkadaşı* Abu Mazen'i konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet etti. İkili ilişkilerin ve her zamankinden güçlü olan bu ikili güven duygusunun barış sürecine kazandırabileceği hızı küçümsemek lazım.

Geleceğe yönelik umutları arttıran bir diğer faktör de Olmert'in Annapolis'ten bir gün sonra Haaretz gazetesine yaptığı açıklamalar. Olmert, "Eğer iki devletli çözümün çıktığı bir gün gelirse ve eşit oy hakkı için Güney Afrika stili bir mücadele ve kavga ile karşı karşıya kalırsak, bu olduğu anda İsrail Devleti için yolun sonu gelmiş demektir"² derken, bölgedeki gerçeklerin farkında olduğunu bir kere daha gözler önüne seriyordu. Olmert'in bunu açıkça dile getirebilmesi, iki devletli barış süreci için önemli bir ümit kaynağı teşkil ediyor.

Bu arada 13 Kasım 2007'de İsrail Cumhurbaşkanı Shimon Peres ve Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ın Türkiye ziyaretleriyle daha da belirginleşen Türkiye'nin son dönemdeki Orta Doğu'ya yönelik aktif politikası, Türkiye'nin de Annapolis davetlileri arasında yer almasını sağladı. Bu çerçevede süreç, Türkiye'ye de önemli görevler yüklüyor.

Sürdürülebilir bir İsrail-Filistin barışına ulaşılabilmesi için üç şart gerekiyor. Bunlardan birincisi iki devletli çözümü benimsemiş bir siyasi vizyon, ikincisi, Filistin devletinin inşası sadece bir coğrafi yer tesbiti olmadığından Filistin kurumlarının ve yönetiminin kapasitelerinin güçlendirilmesi. Üçüncüsü ise bölgedeki gerçeklerin, devlet inşası süreciyle çakışmamasının, aksine onu ekonomik yönden desteklemesi ve güçlendirmesinin sağlanması. Filistinlilerin günlük hayatlarında önemli olumlu gelişmeler olmadan sağlanan barışın kalıcı olabilmesi mümkün değildir. Filistinliler için yeni iş imkanları yaratılması bu nedenle önemlidir. Ekonomik yönden bu gelişmenin sağlanması da tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda buna paralel olarak siyaset ve güvenlik alanlarında da ilerlemeler sağlanmalıdır. Bu nedenle, Annapolis'te yürüyen siyasi sürece paralel olarak bölgede ekonomiyi geliştirmeye ve Filistinliler için istihdam yaratmaya yönelik projeler sonuna kadar desteklenmelidir.

Türkiye, sürdürülebilir bir barış sürecinin olmazsa olmazlarından olan yukarıdaki koşulların ikinci ve üçüncüsüne ciddi katkılar sağlayabilecek konumdadır. Türkiye, özel sektörü vasıtasıyla, bu konuda zaten önemli adımlar atmıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin önderliğinde yürütülen TOBB-BİS (Barış İçin Sanayi) projesi sayesinde, Filistin topraklarında açılacak organize sanayi bölgeleri ile ilk etapta yaklaşık 10,000 Filistinliye istihdam sağlanacak, böylelikle olumlu beklentiler arttırılacaktır. İlk endüstri bölgesinin kurulması ve geliştirilmesi projesine Batı Şeria'nın Tarkumya bölgesinde başlanmasına karar verilmiş, bu karar Türk, İsrail ve Filistin Cumhurbaşkanları'nın Ankara'da imzaladıkları ortak deklarasyon ile de desteklenerek kağıda geçirilmiştir.

Tüm bu olumlu faktörlere rağmen, önümüzdeki dönemde ilgilenilmesi gereken en önemli konu, Hamas'ın bu sürecin içerisine çekilmesi gerekliliğidir. Filistinlilerin hayatında Annapolis süreci sonucunda ortaya çıkan olumlu gelişmeler olmadıkça ve Hamas bir şekilde sürecin içine dahil edilemedikçe, ulaşılsa bile barış uzun süreli ve kalıcı bir barış olmayacaktır. Annapolis sonrası dönemde İsrail, kontrol noktalarının ve askeri barikatların önemli bir kısmının kaldırılması ve Doğu Kudüs'te kapatılan ticaret odası

² Aluf Benn, David Landau, Barak Ravid and Shmuel Rosner, *Haaretz*, "Olmert to Haaretz: Two-State Solution or Israel is done for", 29.11.2007; <http://www.haaretz.com/hasen/spages/929439.html>

binası gibi siyasi olmayan yapıların tekrar açılması için çaba göstermelidir. Bu tip sembolik faaliyetler bile karşılıklı güveni ve olumlu beklentileri arttıracaktır. Hamas'a ise, bu sürece en azından zımnî olarak razı olması durumunda, kazananlar arasında olacağına dair sinyaller gönderilmeli ve Filistin'in yönetimine katılımı sağlanmalıdır.